

Ось той прапор, під котрим наше українське вчителство повинно з'єднатись, щоб дістатись до мети загальної культурно-просвітної праці в ім'я ідеї розвитку національного самовизначення, в ім'я освіти рідного нам народу, в ім'я блага нашої країни.

Освіта рідного нам народу! Які приємні, які бажані, які надзвичайно дорогі слова, бо в них наша мета, наша надія, наша праця, в них наше життя!

Народ і ми — одне тіло, одне серце, одна душа!

Кров народна й кров наша повинні литись по одних жилах суспільного життя й рівномірно пульсувати в його організмі.

Для цього є немало ґрунту, а передовсім національність і рідна мова, любов до рідної сторони.

Рідна мова й національність єднають нас духовно, як рід кривністю окремих членів. Мимоволі ми живемо тим культом, тими наслідками, котрі через саму природу втілились у нас, увійшли у нашу кров, наш мозок, наші почуття. І духовному складу нашого організму треба бути у повній гармонії з національним здобутком, з особливим характером нашого народу, щоб велич цілого не псувалася дегенеративним розвитком частин, і вільний розвиток окремих осіб підлягав би гармонії цілого.

Мова (через те що спільна з характером людності, з її духом) примушує нас взагалі підлягати до її потреби. Бо творча діяльність думки, могутність її нерозривно поєднується з мовою й становить її суть, значить і нашу.

Вона містить продукт думки всієї людності не тільки сучасного життя, а й минулого, і тому вона є виразником національної особливості людності, а зокрема й нашої. Останнє ми мусимо визнати, бо, як каже Вл. Соловійов, «відмовитись од національної форми пізнання, все одно, що відмовитись од Кантовських категорій пізнання дійсності — простору й часу».

Ми еднаємося з національністю, як руки й ноги з тілом. Ми вільні у своїх рухах, але постільки, поскільки це пов'язує нас з нашим народом, з його благом, як це роблять руки й ноги, доки вони функціонують правильно, доки вони здорові.

Той напрямок, котрого держиться сучасна державна політика, безумовно, буде осуджений майбутніми поколіннями. Бо, як пише Потебня, «народність, що поглинається другою, після безмірної втрати своїх сил, все-таки приводить цю останню до розпаду». Конче, при подібних умовах життя народність усі інтелектуальні творчі сили витрачає на зовнішню боротьбу за своє самостійне існування, а не за культурний розвиток.

Держава сама по собі еднає нації своєю державністю задля політичного життя, як *conditio sine qua non* сучасного існування при стосунках народів, посягати на національність, гальмувати правильний розвиток частин свого тіла не корисно, бо це шкодить самому державному ладу.

Насильство супротивне свободі. При насильстві гине творчий дух, гине самостійний розумовий розвиток; при свободі всі духовні вдачі поширюються, розростаються й набувають особливої могутності у творчій силі. І примушувати український народ балакати російською мовою, заводити школи всюди на Україні цією мовою, добувати знання чужою нерідною мовою — це однаково, що присудити мільйони люду на духовну смерть. Відняти мову в народі — це однаково, що відняти у нього творчий геній, активну силу розумової діяльності, бо вся найвища духовна діяльність людини, психічний склад її є наслідком її національності, здобутком мови. Право кожного народу на національний самовираз, на національну незалежність — це право на природне існування окремої особи в природі — природне право.

Мова нероздільно пов'язана з духовним розвитком народу, як дух з тілом. Знищуючи одне, знищуємо й друге — підводимо до розпаду цілу націю. Таке посягання нема чим виправдати, бо воно шкодить самій державі. Не в її інтересах братись до боротьби з національністю, та ще такими небезпечними заходами, як знищення рідної мови, і такі заходи не можуть довго лишатися. Я певен, що свідомість цього у пануючих політиків є, і тільки «высшіе соображенія» стримують, щоб дати новий напрямок своїм заходам. І все ж вони повинні будуть поступитись своїми «соображеніями» на національне питання: *у нас мусить бути національна школа*. Це повинно так бути, як те, що підкинутий камінець не стане висіти у повітрі, а впаде на землю.

Ми любимо рідну Україну вже через те, що вона рідна сторона. І через це ми не повинні ставитися пасивно до національного питан-

ня, відірвано од національного життя, бо це буде насильство над собою, над своїм внутрішнім „я», котре, хоч і не виявляє себе всюди, але все ж панує над нами, тому що навколишня природа й стосунки людей, посеред котрих виросла людина, неодмінно впливають на її психіку, на склад її розуму, і відмовитись од цього впливу однаково, що відмовитись од ліпшої частини свого існування, учинити самонасильство, котре неодмінно карається скрутою.

Ми любимо Україну любов'ю добра цілої нації. І лихо ми робимо тільки по нерозумінню або по хворобі; здорова, розумна людина почуває на собі природний обов'язок існувати для блага цілого.

На кожному з нас лежить обов'язок не руйнувати спільне тіло, а скріпляти його висвітленням і поширенням звичайного культурно-просвітнього погляду на життя нашої нації й підняттям духу національного самовираження. До цього є єдиний шлях: *просвіта народу через національну школу*, досягнення котрої нехай стане нашою метою, навіть нашою *idee fixe*!

І так, до національної школи!

Українська хата. — 1909. — № 6. — С.337—339.